

Matti Välimäki

Väitöskirjatutkija, VTM, HuK
Eduskuntatutkimuksen keskus, Turun yliopisto

Politiikan julkisuuden kestoaiheen synty?

Havaintoja vuoden 2011 eduskuntavaalien maahanmuuttojulkisuudesta

Asiasanat: maahanmuutto, turvapaikanhakijat, julkisuus, puolueet, eduskuntavaalit.

Kirjoittaja viimeistelee Turun yliopiston Eduskuntatutkimuksen keskuksessa väitöskirjaa suomalaisten eduskuntapuolueiden maahanmuuttoa koskevien näkemysten kehityksestä 1970-luvulta 2010-luvulle.

Vuosien 2015–16 kansainvälisen ja kansallisen turvapaikkapolitiikan kriisi on pitänyt maahanmuuttokysymykset julkisuudessa viikosta toiseen. Nykyisen keskustelun juuret ja ominaispiirteet olivat kuitenkin monelta osin esillä jo vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Nämä vaalit jäivät historiaan suurena muutoksena suomalaisessa politiikassa, kun perussuomalaiset nosti kannatustaan neljästä prosentista 19 prosenttiin kaikkien muiden eduskuntapuolueiden menettäessä kannatustaan. Vaalit eivät kuitenkaan olleet historialliset ainoastaan tästä syystä. Lisäksi niissä maahanmuuttopolitiikka nousi vaaliagendalla merkittävämmäksi kuin koskaan aiemmin ja toisaalta, niissä kannatusmuutokset olivat selitettävissä merkittävältä osin myös puolueiden edustamien maahanmuutonäkemyksen kautta. Myös esimerkiksi vuoden 1991 eduskuntavaaleissa turvapaikkapolitiikkaan liittyvät kysymykset olivat esillä, mutta keskustelu ei ollut tuolloin yhtä merkittävä vaalien lopputuloksen selittäjä kuin vuonna 2011.

Sami Borg havaitsi vaalien jälkeisessä tutkimuksessa, että perussuomalaisten kannat-

tajat olivat huomattavasti muiden puolueiden kannattajia kiinnostuneempia maahanmuuttopolitiikasta ja perustivat äänestyspäätöksensä huomattavasti muita äänestäjiä useammin nimenomaan maahanmuuttoa koskevaan politiikkaan¹. Lukuisat perussuomalaisten eduskuntaan valitut edustajat korostivat tätä politiikan teemaa kampanjoissaan ja myös puolueen vaaliohjelmissa aihe oli muita puolueita keskeisempi. Seuraavassa käydään läpi, minkälaisen näkökulmien kautta maahanmuuttoon liittyviä kysymyksiä käsiteltiin julkisuudessa vaalien alla, ja miten neljä vaaleissa suurimman kannatuksen saavuttanutta puoluetta asemoivat itsensä suhteessa maahanmuuttopolitiikkaan.

Utisoinnin johtavat näkökulmat

Havainnot perustuvat journalismin sisällönanalyysiin kolmen ja puolen kuukauden ajalta ennen vaalipäivää (1.1.2011–17.4.2011). Tarkastelussa oli 14 alueellisesti luetuimman päivälehdien, kahden iltapäivälehdien ja neljän yleisaikakauslehdien uutisointi sekä Yleisradion ja MTV3:n lähettämien iltatutustisten ja vaalikeskusteluiden maahanmuuttokysymyksiä käsitelleet osuudet. Analyysi keskittyy tiedotusvälineiden ja puolueiden edustajien yleisimmin käyttämiin puhe- ja esittämistapoihin.²

Maahanmuuttoa ja Suomessa asuvia ulkomaalaisia koskevat teemat olivat vaaleja edeltäneen julkisuuden merkittävimpien aiheiden joukossa, mutta vain vajaassa kolmasosassa tiedotusvälineiden jutuista aihepiiri liitettiin suoraan vaalikamppailun viitekehykseen. Julkisuuden teemat ja aihepiirin tarkastelukulmat olivat suurelta osin yhteneviä suomalaisen ja kansainvälisen siirtolaisuuden mediarepresentaatioita käsittelevän tutkimuksen havaintojen kanssa³. Maahanmuuton suomalaiselle kansallisvaltiolle, hallinnolle ja palvelujärjestelmille asettama haaste oli keskeisimpiä näkökulmia. Useimmiten aihepiiriä lähestyttiin julkisuudessa kansallisesta näkökulmasta, ja kunnalliset tai kansainväliset viitekehykset olivat harvinaisia. Tämä siitakin huolimatta, että esimerkiksi kotouttamispolitiikan käytännön toteutus lankeaa lainsäädännön nojalla pitkälti kunnille ja Euroopan unionissa määritellään myös jäsenvaltioiden maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikan suuntaa.

Maahanmuuttajien ryhmistä huomio kiinnittyi uutisoinnissa aiempien vuosikymmenten tapaan turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin. Myös ulkomainen työvoima oli jonkin verran esillä, muttei samassa määrin kuin turvapaikanhakijat ja pakolaiset. Yhteiskunnallisen eliittiin lukeutuvat henkilöt, kuten kansanedustajat, ministerit, ministeriöiden korkeat virkamiehet ja tutkijat olivat useimmin esillä asiaa käsiteltäessä, mikä monesti korosti entisestään maahanmuuttokysymysten tarkastelua kansallisesta ja hallinnollisesta tirkistysaukosta. Uutisoinnissa vähemmän näkyvyyttä saivat esimerkiksi maahanmuuttajien tai kolmannen sektorin edustajien näkemykset.

Maahanmuuton lisäämiseen, maahanmuuttajien tarpeisiin tai suvaitsevaisuuteen liittyneet näkökulmat olivat vain pieni osa vaaleja edeltänyttä julkista keskustelua. Sen sijaan journalismissa painottuivat lukuisat erilaiset maahanmuuttokysymyksiin liitetyt lieveilmiöt ja maahanmuuton suomalaiselle yhteiskunnalle asettamat haasteet. Uutisoitiin muun muassa maahanmuuttajataustaisten ihmisten tietyille asuinalueille keskittymisen voivan johtaa "ghettoutumiseen", ulkomaalaisen työvoiman verojen välttelystä, "kunniovälikivallasta" sekä ulkomaalaistaustaisten vankien ja rikoksista tuomittujen määristä. Lähes joka neljännessä päivälehtien jutuista maahanmuutto esitettiin ilmiönä, johon liittyy jonkinlaista rikollisuutta tai väkivaltaa. Tutkimuksessa on todettu tämänkaltaisen puheen johtavan maahanmuuton ja maahanmuuttajien näkemiseen yhä enemmän turvallisuuskysymyksiä ja uhkina, mikä todennäköisesti lisää yhteiskunnallista vastakkainasettelua sekä toisaalta saattaa johtaa kielteiseen asennoitumiseen maahanmuuttajia kohtaan ja tiuken-

nuksiin maahanmuutto- ja maahanmuuttajapolitiikassa⁴. Toinen tasaisesti esillä ollut teema julkisuudessa olivat kustannukset, joita maahanmuutto- ja maahanmuuttajapolitiikkaan esitettiin liittyvän. Valtiontalouden tasapainottaminen oli vaalien keskeisimpiä aiheita ja tästä näkökulmasta myös maahanmuuttopolitiikan kustannusten käsitteleminen oli ymmärrettävää.

Puoluepoliittinen keskustelu maahanmuutosta

Kolme perinteisesti kannatukseltaan suurinta puoluetta keskusta, kokoomus ja SDP ovat 1990- ja 2000-luvuilla tyypillisesti nähneet maahanmuuttajien määrän lisääntymisen useimmiten myönteisenä ilmiönä suomalaiselle yhteiskunnalle. Lisäksi ne ovat korostaneet kotoutumisen julkisen tukemisen ja kansainvälisen suojelun tarjoamisen tärkeyttä sekä mahdollisimman yhdenvertaisten oikeuksien turvaamista Suomessa asuville ulkomaalaisille. Maahanmuuttopolitiikka ei kuitenkaan ole ollut näiden puolueiden poliittisen agendan tai vaalikampanjoiden keskeinen aihe, ja vuoden 2011 vaalit eivät olleet poikkeus. Lähelle poliittista keskustaa sijoittuvien puolueiden on yleisemminkin tutkimuksessa havaittu olevan usein haluttomia painottamaan maahanmuuttokysymyksiä poliittisissa ohjelmissaan⁵. Maahanmuutto ei ollut aihe, jota keskustan, kokoomuksen ja SDP:n ehdokkaat olisivat juuri nostaneet oma-aloitteisesti julkisuudessa esille.

Kokoomukselle keskeinen oli lähinnä pääkaupunkiseudun päivälehdissä käsitelty Romanian ja Bulgarian romanikerjäläisiin liittynyt keskustelu ja puolue profiloitui sekä julkisuudessa että eduskunnassa vaatimalla tiukennuksia kerjäämistä ja leiriytymistä koskevaan lainsäädäntöön. Hallituspuolueiden kokoomuksen ja keskustan puheenjohtajien yhtenä päämääränä oli vakuuttaa vaalikeskusteluissa, kuinka maahanmuuttopolitiikkaa ja erityisesti turvapaikkapolitiikkaa ja -lainsäädäntöä oli tiukennettu edeltäneellä hallituskaudella. Puheenjohtajat Jyrki Katainen (kok.) ja Mari Kiviniemi (kesk.) viittasivat useaan kertaan muutoksiin, joita lainsäädäntöön ja politiikkaan oli tehty "ei-toivotun maahanmuuton" ja väärinkäytösten ehkäisemiseksi. Näiden keskusta-oikeistolaisten puolueiden edustajille taloudelliset näkökulmat maahanmuuttokysymyksiin olivat ominaisia, mikä kävi ilmi muun muassa siitä, kuinka he perustelivat ulkomaisen työvoiman muuton lisäämistä kansantalouden vahvistumisen näkökulmasta. SDP erottui muista puolueista siinä, kuinka se korosti työväenpuolueen perinteisiin sopivasti ulkomaisen työvoiman aseman parantamis-

ta ennen muuta harmaan talouden vastaisilla toimilla.

Journalistisesta näkökulmasta perussuomalaiset oli kiinnostava tulokas poliittisella kentällä, ja sen kautta oli mahdollista löytää eroja puolueiden välillä, ja saada aikaan sähköistä mielipiteenvaihtoa erityisesti maahanmuuttokysymyksistä. Linjaerimielisyydet ovat kiinnostavia paitsi journalismin myös kansanvallan näkökulmasta. Kuvaavaa onkin, että maahanmuuttoa lähestyttiin tiedotusvälineissä puoluepolitiikan kontekstissa nimenomaan ja useimmiten perussuomalaisten kautta. Perussuomalaiset erottui muista puolueista maahanmuuttoa koskevien tavoitteidensa laajuudella ja radikaaliudella. Puolue asemoi itsensä tässä, kuten monissa muissakin vaalien kysymyksissä niin sanotun perinteisen politiikan ja muiden puolueiden vastavoimaksi. Perussuomalaisten edustajien maahanmuuttokysymyksiä koskevat lausunnot edustivat useimmiten kansallismielistä ja arvokonservatiivista ajattelutapaa. Puolue oli maahanmuuton, ennen muuta kansainväliseen suojeluun perustuvan muuton, lisääntymistä vastaan. Lisäksi sen edustajat esittivät suomalaisen yhteiskunnan etnisen moninaistumisen johtavan suurelta osin kielteisiin seurauksiin, kuten kilpailuun suomalaisten ja ulkomaalaisten välillä työpaikoista ja palveluista sekä kasvaviin maahanmuuttajapolitiikan ja sosiaaliturvan kustannuksiin.

Mediajulkisuuteen piirtyi perussuomalaisten linjasta kaksinainen viesti: Puolue pyrki perustavanlaatuisesti muuttamaan aiempaa politiikkaa parlamentaarisiin keinoin ja toisaalta sen ehdokkaissa ja puolueen tavoiteohjelmassa esitettiin olevan tuomittavaa ulkomaalaisvastaisuutta. Puolueiden puhejohtajista ennen muuta Timo Soini oli esillä maahanmuuttoon liittyvien kysymysten yhteydessä. Hän joutui toistuvasti ottamaan kantaa puolueensa ja sen yksittäisten edustajien väitettyyn ulkomaalaisvihamielisyyteen. Soinin lausunnot tähtäsivät ulkomaalaisvastaisen leiman häivyttämiseen. Vaikka puolueen saama julkisuus oli toistuvasti kielteistä, se samalla kuitenkin tarjosi Soinille puoluejohtajista eniten tilaa tuoda julkisuudessa esille puolueensa maahanmuuttoon liittyviä tavoitteita.

Vaalijulkisuus tarjosi polarisoituneen kuvan puolueiden edustamista maahanmuuttopolitiikoista, ja se kulminoitui perussuomalaisten ja muiden välisten näkemysten eroon. Tämä johtui toisaalta siitä, että keskustan, kokoomuksen ja SDP:n edustajille muut politiikan teemat olivat tärkeämpiä, ja ne eivät mahdollisesti edes halunneet keskustella maahanmuuttokysymyksistä, jotka ehkä ymmärrettiin olennaiseksi tekijäksi perussuomalaisten nousukiidolle. Toisaalta joissain muiden puolueiden edus-

tajien lausunnoissa syytettiin perussuomalaisia ulkomaalaisvihamieliseksi ja epäeettiseksi puolueeksi ja sen politiikkaratkaisuja toteuttamiskelvottomiksi. Puolueiden käymästä maahanmuuttokeskustelusta oli helppo muodostaa käsitys siitä, että keskustaa, kokoomusta ja SDP edustavat suhteellisen samanlaista maahanmuuttopolitiikan linjaa, johon vaihtoehdon voisi tarjota perussuomalaiset.

2010-luvun maahanmuuttojulkisuus

Ei ole viitteitä siitä, etteivätkö 1990-luvun taitteesta lähtien esillä olleet turvapaikanhakijoihin liittyvät kysymykset säilyisi maahanmuuttojulkisuuden keskiössä myös tulevaisuudessa. Kesällä 2015 alkanut Euroopan laajuinen turvapaikkapolitiikan kriisi on entisestään lisännyt turvapaikkakysymysten merkittävyyttä sekä poliittisessa päätöksenteossa että julkisuudessa ja kansalaiskeskustelussa. EU:n yhteisen maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikan ja Suomesta kansainvälistä suojelua hakevien ihmisten lisäksi julkisen ja poliittisen keskustelun olettaisi entistä vahvemmin tarttuvan kotoutumiseen ja väestöltään aiempaa moninaisemmän suomalaisen yhteiskunnan haasteiden pohtimiseen. Paitsi turvapaikanhakijoiden, niin myös muista syistä Suomessa asuvien ulkomaalaisten ja maahan muuttaneiden jälkeläisten muodostama väestöryhmä kasvaa kaisen aikaa.

Maahanmuuttopolitiikan julkisuus, kuten muukin politiikan julkisuus elää murroskautta. Verkon keskustelupalstoilla käytävä mielipiteenvaihto sekä aihepiiriin liittyvien tapahtumien ja mielenilmausten mobilisointi verkossa on yhä merkittävämpää. Sosiaalisen median mahdollistama reaaliaikainen ja ilman journalistisia suodattimia toimiva viestintä ruokkii myös perinteisten tiedotusvälineiden uutisointia. Lisäksi puolueiden edustajien on esitettävä yhä useammin näkemyksiään näillä foorumeilla ja näiltä foorumeilta nouseviin huolenaiheisiin, mikä todennäköisesti osaltaan lisää puoluepoliittista keskustelua aihepiiristä.

Tiedotusvälineiden tuottamia näkökulmia voi pohtia suhteessa yhteiskunnan yleiseen ilmapiiriin: Missä määrin tiedotusvälineiden tarjoamat ajattelurakennelmat ovat yleisen ilmapiirin heijastumia, ja toisaalta, kuinka paljon julkisuus vaikuttaa yhteiskunnallisen ilmapiirin kehittymiseen? Julkisessa ja poliittisessa keskustelussa on ainakin vuoden 2011 eduskuntavaaleista lähtien viitattu asenteiden muuttamiseen maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia kohtaan kielteisemmiksi ja on puhuttu mielipiteiden aiempaa vahvemmasta polarisoitumisesta. Tiedotusvälineissä esille pääsevillä yhteiskunnallisen eliitin edustajilla on merkittävä

rooli tähän mahdolliseen polarisoitumiseen ja kärjistymiseen vaikuttamisessa. Monien kansalaisten maahanmuuttoa koskevat näkemykset kuitenkin pohjaavat julkiseen keskusteluun. Entä mikä on populistisen tai kansallismielisen maahanmuuttopoliittisen julkisen keskustelun merkitys? Monimutkaisia maahanmuuton erityiskysymyksiä yksinkertaistava ja monenlaisia kansainvälisiä toimenpiteitä edellyttävän politiikan tyypistäminen yksinkertaisiin kansallisiin ratkaisuihin ja tarkastelukulmiin saattaa vaikeuttaa aiheen ymmärtämistä yleisön keskuudessa ja toteuttamiskelpoisten toimenpiteiden löytämistä esiin nouseviin haasteisiin.

Notes

- 1 Sami Borg (2012a): Perussuomalaiset. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, s. 191–210; Sami Borg (2012b): Tärkeimmät asiakysymykset ja vakavimmat ongelmat. Teoksessa Sami Borg (toim.): *Muutosvaalit 2011*. Helsinki: Oikeusministeriö, s. 240–252.
- 2 Analyysi perustuu kirjoittajan vuonna 2012 valmistuneeseen pro gradu -tutkielmaan Kaepa

maahanmuuttojulkisuus. Maahanmuutto tiedotusvälineissä vuoden 2011 eduskuntavaalien alla. Poliittinen historia, Turun yliopisto.

- 3 Esim. Camilla Haavisto (2011): *Conditionally One of 'Us': A Study of Print Media, Minorities and Positioning Practices*. Helsingin yliopisto, sosiaaliteiden laitos; Russell King & Nancy Wood (toim.) (2001): *Media and Migration. Constructions of Mobility and Difference*. New York: Routledge; Pentti Raittila (toim.) (2005): *Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 39/2005.
- 4 Jef Huysmans (2006): *The Politics of Insecurity. Fear, Migration and Asylum in the EU*. Lontoo: Routledge; Gallya Lahav (2013): *Threat and Immigration Attitudes in Liberal Democracies. The Role of Framing in Structuring Public Opinion*. Teoksessa Gary P. Freeman, David L. Leal & Randall Hansen (toim.): *Immigration and Public Opinion in Liberal Democracies*. New York: Routledge, s. 232–253.
- 5 Esim. Pontus Odmalm & Tim Bale (2015): *Immigration into the mainstream: Conflicting ideological streams, strategic reasoning and party competition*. *Acta Politica* 50:4, s. 365–378.

Arkkipiispa Kari Mäkinen oli seurueineen vierailulla instituutissa 9.1.2017. Vasemmalta Elli Heikkilä, Kaarlo Kalliala, Kari Mäkinen, Petri Merenlahti, Matti Peipponen, Anssi Nurmi, Johanna Leinonen ja Lotta Haikkola. Kuva: Jouni Korkiasaari.